

Pracownia Konserwacji Zbiorów

2013

WBP Olsztyn 2021

*Constitutiones Synodales Dioecesis Varmiensis.
Apud Georgium Schönfels, Brunsbergae 1612.*

Konserwacja i restauracja
starodruku ze zbiorów
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie

Od listopada 2012 do października 2013 roku
prowadzono prace konserwatorsko-restauratorskie
nad starodrukiem *Constitutiones Synodales Dioecesis
Varmiensis - Statuty Synodalne Diecezji Warmińskiej*,
wydanie pierwsze, oficyna Georgium Schönfels,
Braniewo 1612.

Omawiany starodruk jest kodeksem
o wymiarach 18 x 16 x 4 cm,
oprawionym w pergamin

CONSTITVTIO-
NES SYNODALES
DIOECESIS VARMIENSIS.

BRUNSBERGÆ
Apud Georgium Schönfels.
Anno M. DC. XII.

Okładziny tworzy kilka zadrukowanych
i sklejonych ze sobą kart z papieru czerpanego.

Wsklensens
Demand skal tro det som af Gud er oebentbaret / hafuer
mand icke behof Kirckens myndigheds. Thi Gud er den fste
sandhed / som for sig selv hør at troes foruden andet
vidnesbyrd. Iaden tro vore icke den Christelige tro / der mand
troede først af fremst for Kirckens myndigheds stød. Thi den
første og suverne opslag til at tro som alderligst er / skal være at
mand troer de sager der som forfættis / thi det er af Gud obent
baret. Men her indt ider den Christelige tro paa den hellige
Kirke myndigheds / oc vidnesbyrd / thi som Gud hafuer hende for
fættis sig helligord / saa bær hun oc vidnesbyrd om samme lerd /
at hun er een sand Guds serdom / oc icke mennissens opfund.

Lad det nu saa være / dogallikest huorfor skal mand
heller lære af den hellige Kirke hvad mand tro
skal / end af skriften / huer autoritet er sigre?

Dog skriftens autoritet oc myndighed gaar ofuor alle
thi skriften er af Guds diatelske oc indgaffelske skrefuen:
dogallikest / efterdi det er den samme Helligand / som
vidner gemum skriften / oc vidner den hellige Kirke: derfor
er dogallikest vidnesbyrd lige faste oc viffe. Men sagen huorfor
troen skal heller paa den hellige Kirke vidnesbyrd / om alle de
sager som ind tro skal / er dette. Thi det hører den hellige Kir
ke til at predike / formeidst sine Hylder / tro / oc fremsette oc for
klare hvad mand tro skal. Hertilmed lige som den hellige Kirke
vidnesbyrd er eldre end som skriftens: saa er det oc vidlyfigere
oc klarer: ia oc mere gemeent / oc forhanden end som skriftens er.

Eldre er det thiden hellige Kirkes vidne om troens serdom
vaer før end noget blef skrefuit / eller skrefuelige vdgaaet. Kir
kens vidnesbyrd er oc vidlyfigere. thi hun vidner baade om
skriften / oc hendis kenten oc mening: oc siden vidner hun om
alle Guds ord / hvad heller det er skrefuit heller ei. Klarer er oc
den hellige Kirke vidnesbyrd. fordi hun vidner vde al tussfættis
ind vdrættis oc lersindis rættis. Men om skriftens mening
icke

andit Capittel.
Det huer maade neeter mand troen?
Derfor som nogen mer ord / eller vduortis tegen neeter

andit Capittel.
icke aleniste de vlerde / men oc saa lerd men fore ofte vldit / oc
komme andre med sig vdi vldfarelse. Kirckens vidnesbyrd er oc
saa mere gemeent oc forhanden. thi af skriften kunde de aleniste
for saa troens lerdem / som lerd er: men den hellige Kirckens
vidnesbyrd er baade for lerd oc vlerde / af huilke er den første
parten idlene mennissen.

Er ogsaa hendis vidnesbyrd mere forhanden alle den som
ville vide sandhed: saa at der som troen vore bunden aleniste vid
skriftens vidnesbyrd / da vore det icke nok sam val forset den vler
de / oc gensidlige mening: som mand val i dag befindet hoes
dem / som aleniste holde sig til skriften. Huorudaf fersaor mand
oc saa huore forligen er kirckens vidnesbyrd forneden til at rettes
ligen tro.

Hvad meente da vore forfædre om beris tro / som indet
acted den hellige Kirke vidnesbyrd?

Deris tro hafte de icke for een Christelig tro / men for een
mening. Thi endog de troede skriften dogallikest / oc
derdi de hafte ingen vished om skriften vbas troen /
huilken icke hafuis vden den hellige Kirke vidnesbyrd / men also
niste af meislige skrift: derfor hafte de icke andet end een men
nisselig tro oc mening / lige vid den som hafuis om verdslig
historier. fordi saadan er troen / som troens grund er / paa huilken
hun bygger.

Hvorfor den / efterdi Christus siger om den / som gibr forars
gelle eller vret: aabenbar Kirken det: men der som hand vil icke
hør Kirke / saa hof hannom som een hedning oc forskuden fynder.
De dioligste der hand saa siar til Kirckens Hylder oc res
genter: Den som hører eder hand hør mig / oc den som eder
foraetter / hand forættet mig: derfor huorlæde land den hafue
een sand tro til Gud / som icke vil tro Guds Kirke / icke heller
hendis Hylder oc larsædte / som af Gud indsette. Huer
forre

første Capittel.
enighed paa een sande ort / saa er det ydermere oprethet vdi ano
der sand som hedniste vore.

andit Capittel.
Huorfor er det fælle Amptsteners Symbolum oc
samstut?

andit Capittel.
Det huer maade neeter mand troen?

andit Capittel.
icke aleniste de vlerde / men oc saa lerd men fore ofte vldit / oc
komme andre med sig vdi vldfarelse. Kirckens vidnesbyrd er oc
saa mere gemeent oc forhanden. thi af skriften kunde de aleniste
for saa troens lerdem / som lerd er: men den hellige Kirckens
vidnesbyrd er baade for lerd oc vlerde / af huilke er den første
parten idlene mennissen.

Er ogsaa hendis vidnesbyrd mere forhanden alle den som
ville vide sandhed: saa at der som troen vore bunden aleniste vid
skriftens vidnesbyrd / da vore det icke nok sam val forset den vler
de / oc gensidlige mening: som mand val i dag befindet hoes
dem / som aleniste holde sig til skriften. Huorudaf fersaor mand
oc saa huore forligen er kirckens vidnesbyrd forneden til at rettes
ligen tro.

Hvad meente da vore forfædre om beris tro / som indet
acted den hellige Kirke vidnesbyrd?

Deris tro hafte de icke for een Christelig tro / men for een
mening. Thi endog de troede skriften dogallikest / oc
derdi de hafte ingen vished om skriften vbas troen /
huilken icke hafuis vden den hellige Kirke vidnesbyrd / men also
niste af meislige skrift: derfor hafte de icke andet end een men
nisselig tro oc mening / lige vid den som hafuis om verdslig
historier. fordi saadan er troen / som troens grund er / paa huilken
hun bygger.

Hvorfor den / efterdi Christus siger om den / som gibr forars
gelle eller vret: aabenbar Kirken det: men der som hand vil icke
hør Kirke / saa hof hannom som een hedning oc forskuden fynder.
De dioligste der hand saa siar til Kirckens Hylder oc res
genter: Den som hører eder hand hør mig / oc den som eder
foraetter / hand forættet mig: derfor huorlæde land den hafue
een sand tro til Gud / som icke vil tro Guds Kirke / icke heller
hendis Hylder oc larsædte / som af Gud indsette. Huer
forre

Blok kodeksu liczy 190 kart ręcznie czerpanych, ułożonych w 48 składek. Tekst ujęty jest w jedną kolumnę, drukowany czarną farbą drukarską.

Starodruk ze względu na zły stan zachowania wymagał przeprowadzenia pełnych prac konserwatorskich.

Infekcja mikrobiologiczna rozprzestrzeniła się w głąb papierowego bloku doprowadzając do znacznego obniżenia właściwości wytrzymałościowych i estetycznych kart papierowych.

troquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur,
& moriens Christiana careat sepultura. Vnde
hoc salutare statutum frequenter in Ecclesijs pu-
blicetur, nè quisquam ignorantia cœcitate vela-
men excusationis assumat. Si quis autem alieno
sacerdoti voluerit iusta de causa sua cōfiteri pec-
cata, licentiam prius postulet & obtineat à pro-
prio sacerdote, cum alter ipse illum non possit
absolvere vel ligare. Sacerdos autem sit discretus
& cautus, vt mori periti medici superinfundat vi-
num & oleum vulneribus sauciati diligenter in-
quirens & peccatoris circumstantias, & pœcca-
ti: quibus prudenter intelligat, quale debeat ei
præbere consilium, & cuiusmodi remedium ad-
hibere diuersis experimentis vtendo ad saluandū
agrotum. Caueat autem omninò nè verbo aut
signò, aut alio quouis modo aliquatenus prodat
peccatorem, sed si prudentiori consilio indiguerit,
illud absq; vlla expressione personæ cautè re-
quirat: quoniam qui peccatum in pœnitentiali
iudicio sibi detectum præsumpserit reuelare, non
solum à sacerdotali officio deponendum decer-
nimus, verum etiam ad agendum perpetuam pœ-
nitentiam in arcum monasterium detrudendū.

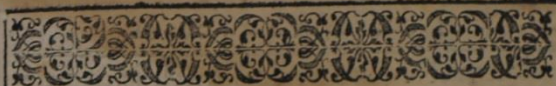
FINIS.

Indicatus à fabulis abstinent fol. 151.
2to fol. 154

Domine et offerantiales Pasche pœnitenti dñi del.
Vñ fol. 95

fol. 111

CONSTITVTIONES SYNODALES,

Reverendissimi Dn. Episcopi, quondam Lucae
publicatae Anno Dn. M. CCCC. XCVII.
die XX. Februarij.

*LUCAS DEI gratia Episcopus Varmiensis, Archi-
presbyteris, Ecclesiarum Parochialium Recto-
ribus & Clericis, per nostram Diocesim consti-
tutis Salutem in Domino. Saluti & quieti sub-
ditorum nostrorum, tam secularium, quam Ec-
clesiasticorum intendentes, & vestigijs prae-
decessorum nostrorum felic: record: inharentes, de
Consilio universalis nostri Capituli Varmiensis
statuimus subscripta.*

DE CELEBRATIONE MISSÆ.

Rimo, Quod nullus Sacerdos extra
Ecclesiam Missam absq; nostra, vel
successorum nostrorum licentia ce-
lebrare præsumat.

1.

Item,

Rozległe ugrowo - brązowe zacieki pokrywały ok. 60% powierzchni kart.
Na kilkunastu ostatnich kartach ślady zalania obejmowały 100% powierzchni kart.

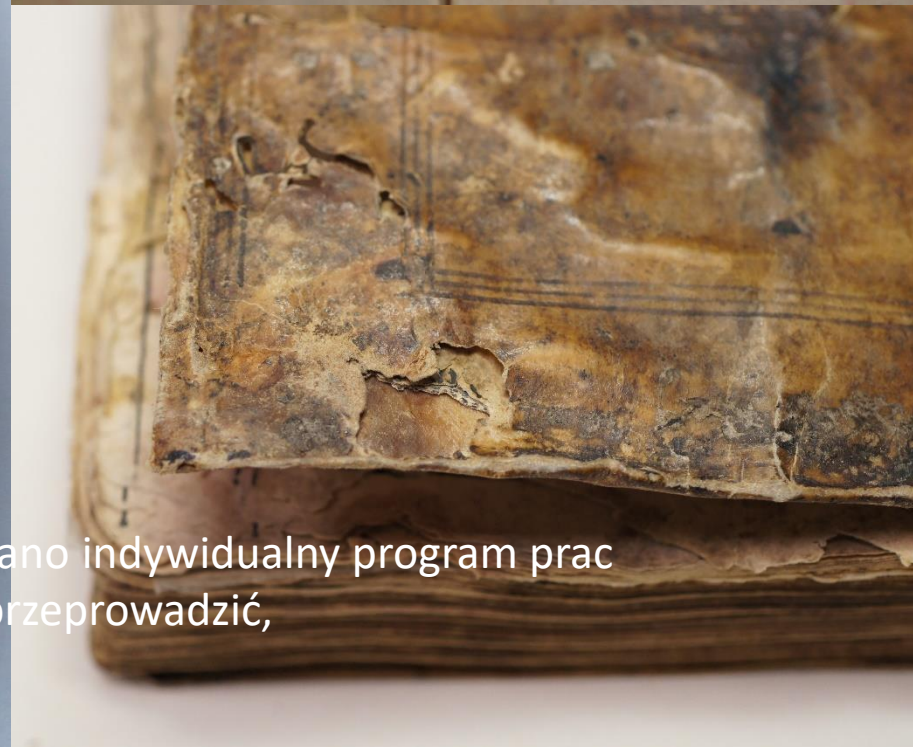

Papierowe wyklejki oraz karty tworzące blok były silnie zabrudzone. Występowały na nich rozległe ubytki, przedarcia, zagniecenia i zaplamienia.

Na skutek niekontrolowanego procesu wysychania pergamin uległ skurczeniu.
W miejscu tym karty w bloku wyraźnie wystawały poza oprawę.

Na podstawie stanu zachowania obiektu opracowano indywidualny program prac konserwatorsko-restauratorskich, które należało przeprowadzić, aby zatrzymać postępujący proces degradacji.

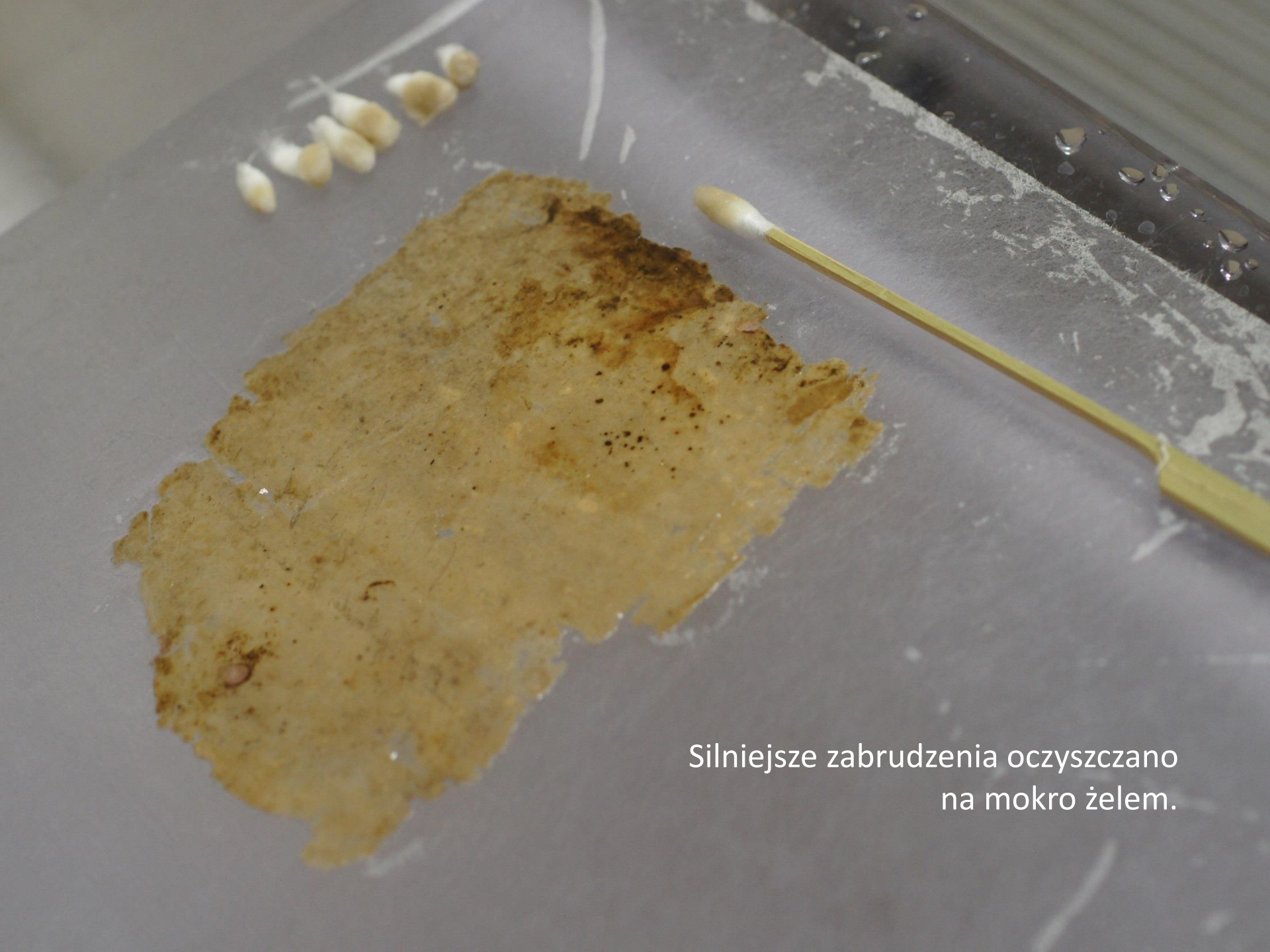

Starodruk wstępnie oczyszczano używając odkurzacza wyposażonego w filtr HEPA oraz płynną regulację mocy, a następnie przystąpiono do demontażu.

Papierowe karty oczyszczano
mechanicznie gumami o różnej
twardości.

Silniejsze zabrudzenia oczyszczano
na mokro żelcem.

Po zabiegach oczyszczania wszystkie karty
poddawano ciepłej kąpieli wodnej.

Ubytki papieru uzupełniano odpowiednio dobraną masą papierową.
Przedarcia i mniejsze ubytki uzupełniano bibułkami japońskimi.

loquin & vivens ab ingressu Ecclesiz arceatur,
& moriens Christiana careat sepultura. Vnde
hoc salutare statutum frequentē in Ecclesijs pu-
blicetur, ne quisquam ignorantie cecitate vela-
men excusationis assumat. Si quis autem alieno
sacerdoti voluerit inesse de causa sua cōsuetudo

Item, die weil ein jeder Christen Mensch pflich-
tig ist, den Gebotten der Christlichen Kirchen ge-
horsam zu sein. Als zu Fasten/ zu Feire/ zu Beich-
ten/ zur Kirchen zu gehen/ vnd anders nach löb-
licher gewonheit der heyligen Christenheit zu
thun. So soll den Leuten die Gebote der Kirchen dar-

h. Item; Sonst wo er solches nicht thut/ soll ihm
bey seinem Leben der Eingang der Kirchen verbo-
ten werden/ vnd nach seinem Absterben soll er kein
Christlich Begräbniß haben; Demnach soll die-
se heylsame Ordnung in der Kirchen dem Volk
offt angekünndiget werden/ auff das im niemant
die vnwissenheit zum Deckmantel seiner entschül-
digunge neme vnd anziehen möge. Im fall aber je-
mand einem frembden Priester außbillichen ver-
sachen seine Sünde beichten wolte/ der soll ersten
von seinem verordneten Priester oder Seelsor-
ger hier zu umb einen zulass bitten vnd den erhalten
denn der frömbde insonst nicht könnte von Sünden
wieder auflösen/ noch binden; der Priester soll ab-
er bescheiden vnd vorsichtig sein/ das er nach ge-
wonheit der erfahrenen Werthe in die Wunden des
Verwundten Wein vnd Del (das ist/ scharffe vnd
gute Vermahnunge) eingieße/ vnd sich mit fleiß er-
kündige der vmbstände/ so wol des Sünders als
der Sünden/ auß welchen er weislich ermesen vñ
verstehen möge/ was für ein rath er jme mitthei-
len/ vnd was für ein Arzney er fürnemen vnd ge-
ben soll/ damit er also zur Heylung des Kranken
mancherley bewerten erfahrmüssen gebrauche. Er
sol sich aber gar wol hütē/ damit er den Beichten

den

182
eingang der Kirchen/ vnd das heylige Sacrament
verboten/ bis sie darumb Buß verbringen.

Item allen denen die vorbedachtlich Todschlag
thun/ auch die gegen ihren Nächsten feindschaft
oder rachgütigen Reid tragen/ oder die sie vnrech-
tiglich niederdrucken/ oder die ihrem Nächsten ihre
Ehr mit vnwarheit abschneiden/ denselben allen
ist das heylige Sacrament verboten/ so lang bis
sie mit versicherung/ oder anderer abträge verglei-
chung/ darumb genug thun/ vñnd ihre aufgesetzte
Buße volbracht haben.

Item Vater vñnd Mutter die ihre Kinder ver-
warlosen es geschehe wissenlich/ oder auß ver-
sammniß/ oder vñlleicht im Schlaf/ denen mag jr
Beichtvater dz Sacrament auff ein zeitlang
verbieten/ bis das sie die Sünde
gebüßt haben.

Vbb ij

Forma

erach-
en/ bis
Buß
denen/
andere
Volk
schut-
Sakra-

anhel/
indern
en/ de-
sie sich

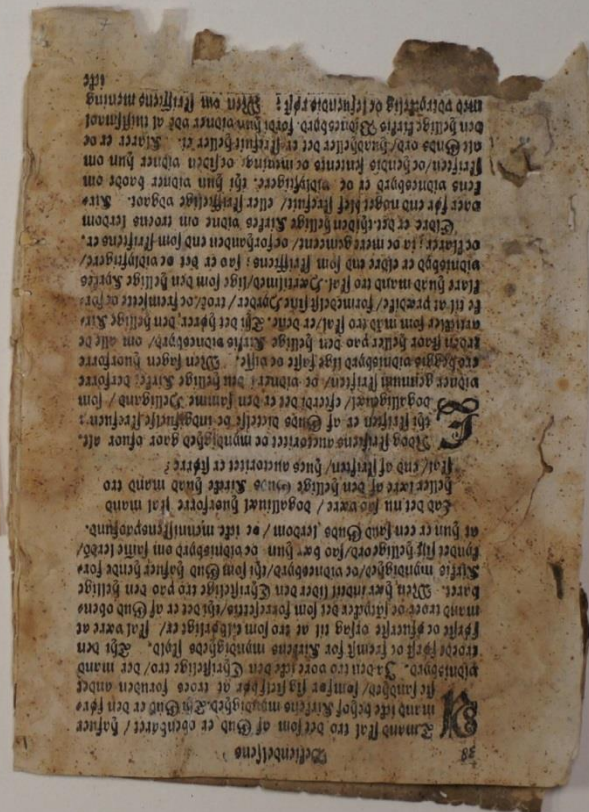
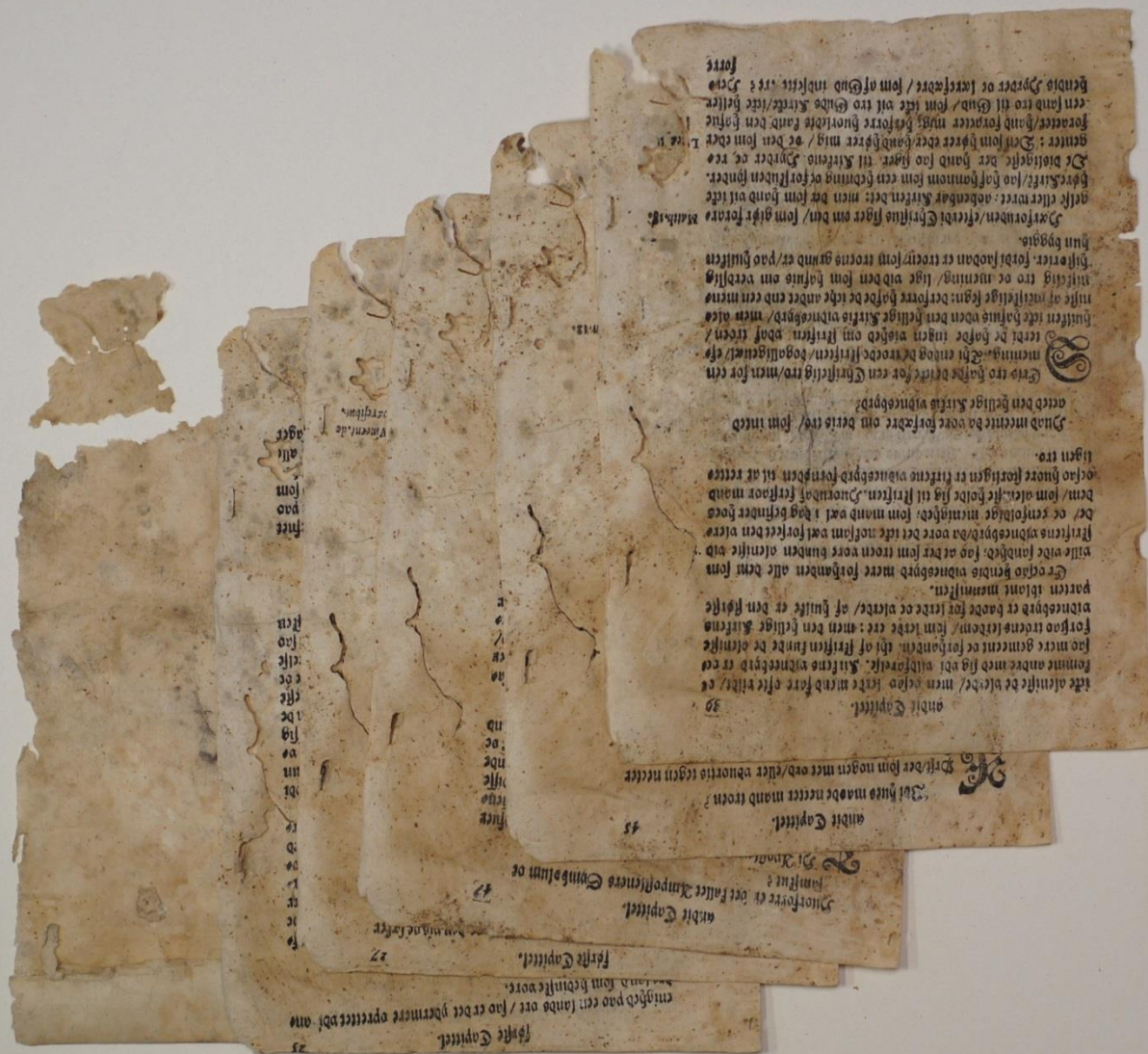
eyligen
der an-
vñben
gibt da
ie nach

ratio
de f-
om-
diu-
Cro-

Sa-
iger
Men-

Blok ponownie ułożono w składki
i zszyto z wykorzystaniem
oryginalnej nici oraz nowej - Inianej.

Karty okładziny przedniej delikatnie podważano szpatułką i rozdzielano na poszczególne arkusze.

Bardzo zły stan zachowania kart okładziny tylnej,
wymusił opracowanie indywidualnej metody
rozdzielania kart poprzez kontrolowane
nawilżanie kart żelem.

gifu alle
cke pao. Matth. 7
cke pao/ Luc 11.
ri villie/

00

21

1

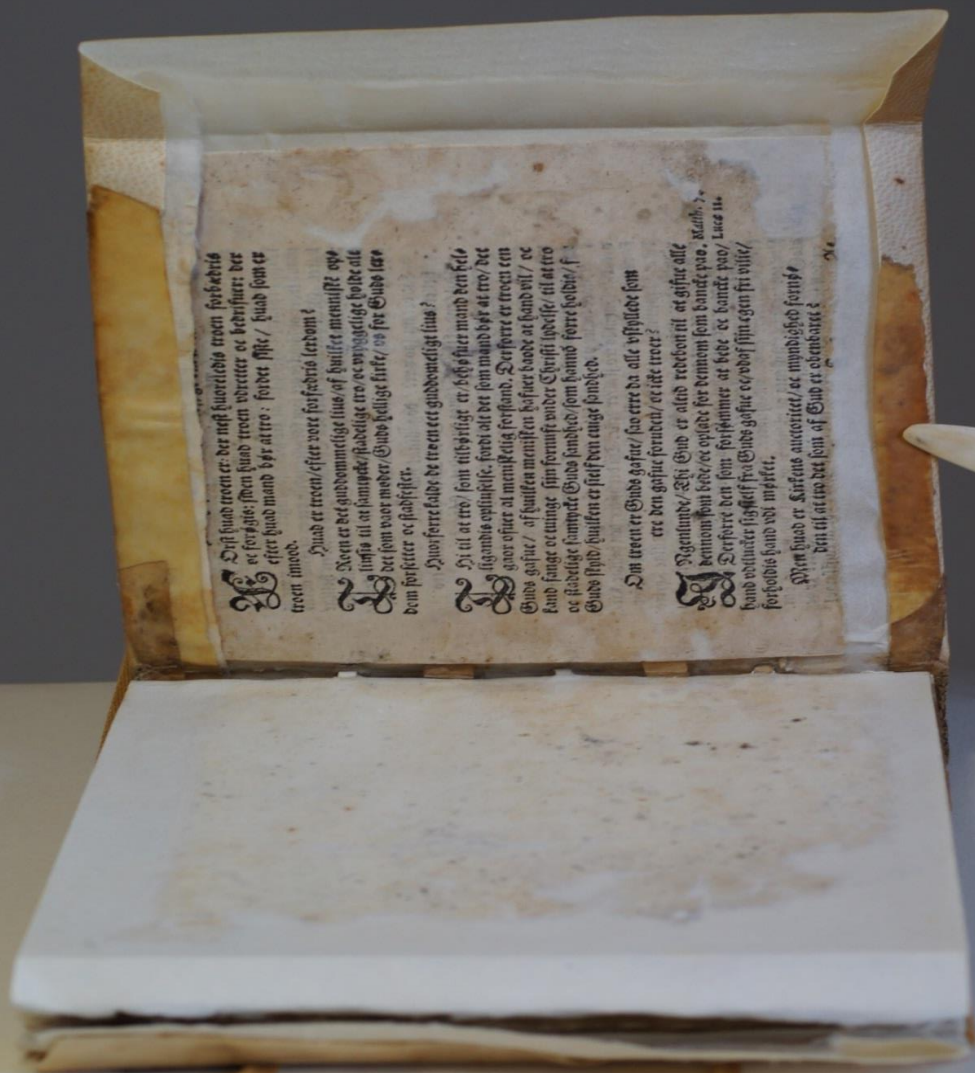
Ms. A. 7. 2

Wesle
Jager: men de som hende forte
Gud ofte foot moogang de forte
fiste/ een foracht de forte

Ubytki uzupełniano odpowiednio
dobranym papierem japońskim.
Wszystkie karty stanowiące
okładziny wzmocniono dublując na
cienką bibułkę japońską. Ułożone
między włókninami
i tekturami prostowano.

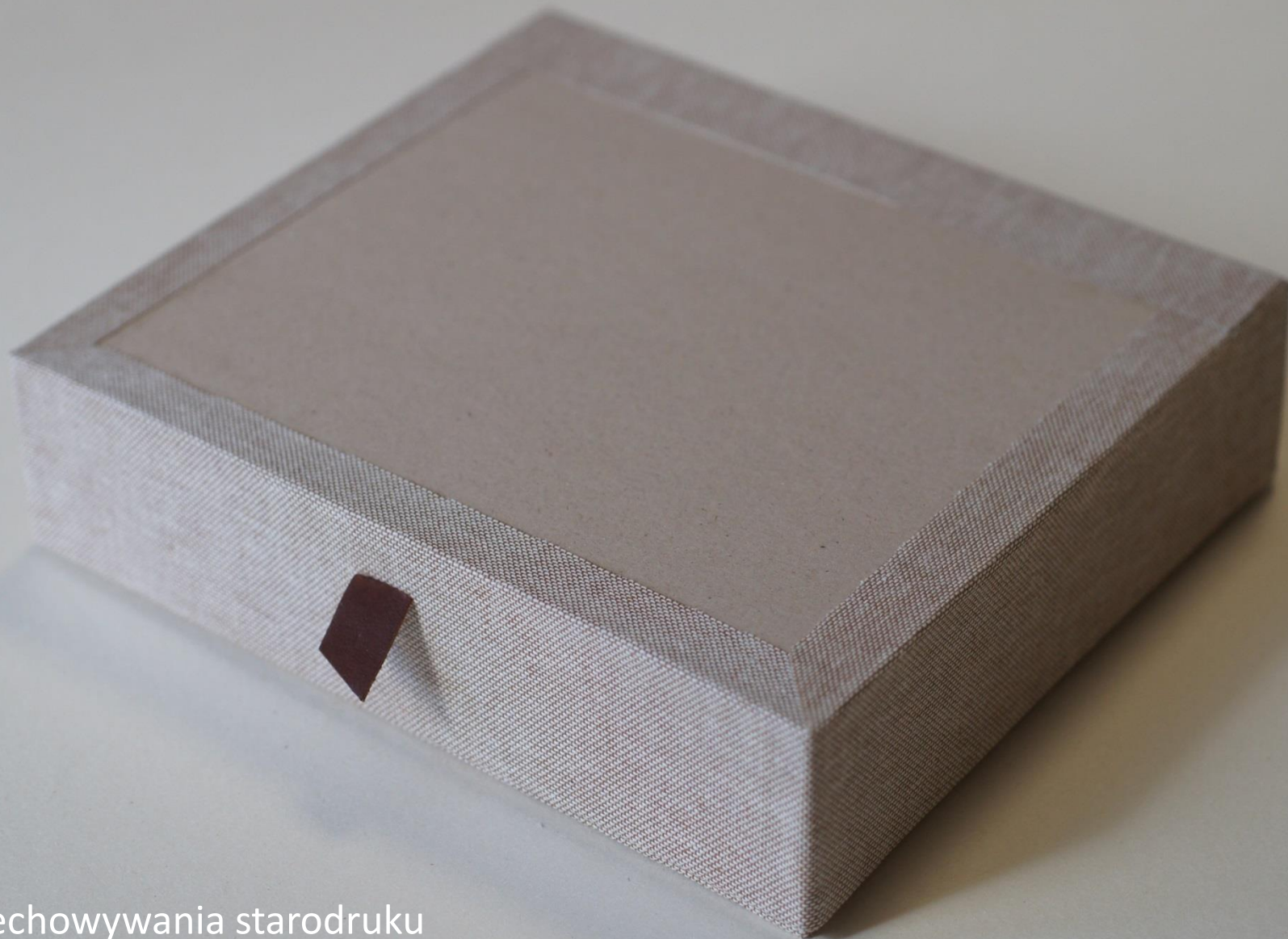
Awers i rewers pergaminu oraz kapitałki
oczyszczano mechanicznie,
a następnie uelastyczniano.

Po wykonaniu wszystkich prac przystąpiono do montażu starodruku.

W celu ochrony obiektu przed ponowną deformacją wykonano rekonstrukcję sznurków spełniających funkcję zamknięcia.

Do przechowywania starodruku
po konserwacji wykonano pudło ochronne.

Pracownia Konserwacji Zbiorów

Konserwacja i restauracja zbiorów:

KATARZYNA KRESYMON

*Starszy specjalista do spraw konserwacji zbiorów zabytkowych
WBP*

Współpraca: PRACOWNIA REGIONALNA I INFORMATORIUM WBP

Realizacja: KATARZYNA KRESYMON WBP

Zdjęcia: KATARZYNA KRESYMON WBP

WBP Olsztyn 2021